

Perković je bio urbophil ali i pravi građanin (grada i svijeta).

Jedina zamjerka knjizi jest tehničke prirode: zbog opsega (debljine) i malog formata tiskana je sitnim slovima, priljubljenih stranica, tako da je nije moguće čitati kako se čita knjiga kojoj se želi zdušno posvetiti. Podaci o tekstovima, posebno o godinama njihova objavljivanja, nalaze se na kraju a ne uz same tekstove što, uz zgusnutost stranica, otežava praćenje vremena kao važnog fenomena u autorovim analizama promjena.

Dušica Seferagić

Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Zagreb, Hrvatska

Radovan Ivančević

Za Zagreb (...suprotiva mnogim)

Zagreb, Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, Biblioteka suvremene umjetnosti, 2001., 495 str.

Djelo *Za Zagreb (...suprotiva mnogim)* Radovana Ivančevića, našega poznatog i priznatog povjesničara umjetnosti, sveučilišnog profesora i iznimnog intelektualca, bogat je prikaz ali i kritika arhitektonsko-urbanističkih rješenja i izgleda Zagreba. Ova je knjiga plod autorova višegodišnjega znanstvenog i nastavnog bavljenja pitanjima i problemima grada Zagreba i vrednovanjem zagrebačke arhitekture i urbanizma. Ona je i zbornik Ivančevićevih odabranih radova, objedinjenih u cjelinu, a nastalih u razdoblju od 1960. do 2000. godine. Knjiga je tiskana u izdanju Društva povjesničara umjetnosti Hrvatske, u Biblioteci suvremene umjetnosti; ima 495 stranica, mekog je uveza i obogaćena je brojnim fotografijama, ilustracijama i nacrtima postojećih ili zamišljenih građevina i objekata glavnoga grada Hrvatske - Zagreba.

Sabrani radovi u knjizi različite su vrste, od članaka, studija, priloga, polemika, a prethodno su bili objavljivani u raznim specijaliziranim časopisima i dnevnim ili periodičkim novinama u Hrvatskoj, kao što su *Čovjek i prostor*, *Život umjetnosti*, *Danas*, *Telegram*, *Vjesnik*, *Feral Tribune* i mnogim drugim glasilima. Radovi su grupirani u tri cjeline, odnosno u tri dijela: *Vrednovanje moderne arhitekture* (str. 9.-247.), *Trgovi i ljudi* (str. 249.-361.), *Interpretacija grada* (str. 373.-487.), a kao zaključak objavljen je autorov *Pogovor* (str. 489.-495.).

U *Pogovoru* autor objašnjava naslov knjige, odnosno sintagmu *Za Zagreb, a suprotiva mnogim*, kroz koji poručuje da je on u suprotnosti sa svim onim destruk-

tivnim i negativnim pojavama u društvu i urbanizmu kojima se nanijelo toliko štete Zagrebu. Kao istinski intelektualac i stručnjak, ali i građanin ovoga grada, autor dosljedno brani sve izvorne i suvremene vrijednosti grada, te je bio i ostao na strani Zagreba, a nikada protiv njega, kao što su to neki drugi iz različitih pobuda činili. Ivančević, eruditâ rijetkog senzibiliteta i iznimno bogatog intelektualna habitusa, cjelokupnom svojom njegovanom profesionalnom izvrsnošću i profesionalnom etikom angažirano i artikulirano zagovara urbani izgled, bogatu povijest i tradiciju Zagreba, odnosno Zagreb kao »znanstveno, kulturno i umjetničko središte Hrvatske« (str. 492.-493.), a protiv je sve češćih, silovitijih i novijih pojava njegova rustificiranja i provincijalizacije.

U prvom poglavlju naslovljenom *Vrednovanje moderne arhitekture* (str. 9.-247.), autor analizira i izdvaja neke arhitektonske objekte u Zagrebu za koje smatra da zaslužuju poseban komentar. Primjerice, upućuje na secesijsku četverokatnicu na uglu Jelačićeva trga i Jurišićeve ulice, potom zgradu nekadašnjega Radničkog sveučilišta »Moše Pijade« a danas Pučkoga otvorenog učilišta. Zgradu Ferimporta ili Željpoaha iz 1962. godine izdvaja kao primjer negativnog spoja staroga i novoga, odnosno kao jedno od promašenih arhitektonskih rješenja. Ova se zgrada nikako ne uklapa u stari Trg sa zgradama Hrvatskoga narodnog kazališta i Muzeja za umjetnost i obrt, i to niti kvalitetom gradnje niti kakvoćom ukupnog rješenja, jer se u njezinu slučaju nije poštivao princip ni moderne, ni suvremene, ni klasične arhitekture. Posebnu pozornost autor je u ovom poglavlju usmjerio i na opus velikana hrvatske moderne arhitekture kao što su Hermann Bólle, Stjepan Planić, te »zagrebačkoj školi« iz 30-ih godina 20. stoljeća. Iscrpno opisuje i analizira njihovo stvaralaštvo, stavljajući ih u kontekst prošlih i sadašnjih vremena. Primjereno njihovoj vrijednosti, zasluženno ih postavlja na istaknuto mjesto u cjelokupnoj hrvatskoj modernoj arhitekturi i urbanizmu, a ravnopravno se mogu uspoređivati i sa svjetski poznatim imenima - Charlesom Édouardom Jeanneretom Le Corbusierom, Frankom Lloyd Wrightom i drugima.

Moderna arhitektura - nepriznata umjetnost jedna je od tema koju autor obrađuje u šest manjih članaka, a koji su objavljeni 1968. godine u *Telegramu*. Iz samog je naslova vidljivo da u Hrvatskoj moderna arhitektura nije općenito priznata niti dovoljno umjetnički vrednovana. Stoga su učestalo i bili poduzimani grubi i neprimjereni zahvati, najčešće nedostojni originalnih djela. Primjer tome, koji autor opisuje, jest i Planićev Tomislavov dom na Sljemenu koji je, nakon požara, neadekvatno i loše rekonstruiran. Kao loš primjer ističe i zgradu »Assicurazzioni generali« arhitekta Piancentinija iz 1938. godine, koja je »pretjeranom visinom i glomaznim volumenom nagrdila Jelačićev trg i dokinula vizualnu vezu između Gornjeg i Donjeg grada« (str. 119.). Ivančević navodi da je »agresivnost razmjerna nedostatku kulture, jer se razvojem kulture razvija i tolerancija« (str. 175.), koja je Zagrebu prečesto nedostajala, što argumentira brojnim primjerima. Kao pozitivne i uspjele projekte navodi: »Napretkovu zadrugu« Stjepana Planića iz 1936. godine na uglu Gajeve ulice, koja je spomenik vrhunske kvalitete i koja treba biti »uključena u svjetske preglede razvoja europske arhitekture« (str. 116.); »Zdenac života« Ivana Meštrovića ispred Hrvatskoga narodnog kazališta i Dom likovnih umjetnosti na Trgu žrtava fašizma. Zgradu Doma likovnih umjetnosti pratile su

višegodišnje nepovoljne okolnosti. Svoju temeljnu ulogu muzeja za umjetnost ima tek od 2001. godine, dok je od svoga nastanka 1938. godine korištena u razne svrhe - od Džamije do Muzeja revolucije i dr. I u slučaju ove zgrade ključnu riječ o njezinoj namjeni ponovno je imala politika a ne kultura.

U ovo prvo poglavlje uvršteni su autorovi tekstovi publicirani u rasponu od 1960. do 2001. godine, a sadrže njegove brojne komentare i otvorene kritike nekih neuspjelih projekata u Zagrebu. Kritike su znanstveno i stručno utemeljene, a upućene su s namjerom da se takva loša rješenja više ne ponavljaju ili da se barem umanje. Često se, s pravom, Ivančeviću čini da radi Sizifov posao ili da ulaže uzaludan trud, jer se u svom dugom profesionalnom radu uvjerio da se malo toga pomaklo nabolje. Jednako tako autor nije štedio i pohvale svim projektima koji to svojom vrijednošću zaslužuju.

U drugom poglavlju, *Trgovi i ljudi* (str. 249.-361.), kao dobar poznavatelj ali i čuvar izvornih vrijednosti grada, Ivančević prikazuje stanje na važnijim zagrebačkim trgovima. Pozornost je naročito usredotočio na Trg bana Josipa Jelačića, Cvjetni trg (Trg Petra Preradovića), Trg burze (od nedavno Trg hrvatskih velikana), Trg maršala Tita (ili Kazališni trg) te na ulice koje su u njihovoj blizini. Vremenski raspon nastanka tekstova je od 1963. do 1997. godine, a bave se kako nedavnom tako i ranijom prošlošću ovih dijelova grada. I u ovom je poglavlju, kao i u cijeloj knjizi, izražena autorova oštra kritika loših rješenja, za koje je najčešće zaslužna politika i njezino ignoriranje stručnosti. Stoga je djelo prožeto autorovim sarkazmom i ljutnjom koji proizlaze iz nemogućnosti da se djeluje ili da se spriječe neadekvatni zahvati u gradu. Grad se uređuje po mjeri nekompetentnosti i, najčešće, nehumanosti, robuje se kopiranju neodgovarajućih stranih trendova, te kiču i provincijalizmu, a zanemaruje se osnovna kvaliteta grada.

Primjeri koje autor navodi brojni su, a jedan od njih jest i uređenje glavnoga zagrebačkog trga za vrijeme Univerzijade 1987. godine, tadašnjega Trga Republike. Tim se uređenjem gotovo ništa nije postiglo, osim što je još više naglašena praznina stvorena 1946. godine kada je s trga uklonjen spomenik banu Josipu Jelačiću, čime je trgu oduzeto centralno žarište koje nije ničim zamijenjeno. Jednako je porazno stanje stvoreno preuređenjem Cvjetnog trga 90-ih godina 20. stoljeća, čija je uniformiranost pokazatelj i rezultat političke volje, a što se iskazivala i na Trgu burze, u Gajevoj i Bogovićevoj ulici, pa sve do Marulićeva trga. Na Marulićevu je trgu, i to unatoč neodobravanju dijela javnosti, struke i samog autora, ipak postavljen spomenik Marku Maruliću, iako je bila zastupana poželjnija lokacija - pred novom Nacionalnom i sveučilišnom bibliotekom. Zgrada Burze arhitekta Viktora Kovačića iz 1923. godine, sa svojim monumentalnim glavnim pročeljem, unakažena je izgradnjom fontane u proteklom desetljeću, tj. 1995. godine. Loše, ali i sve gore intervencije u gradu jednako su se događale i u razdoblju bivše države i u nedavnim devedesetima a događaju se i danas, pa su misli i ideje ovoga djela ravnopravne apelu za spas grada, što potvrđuju i Ivančevićeve riječi: »ako ne želimo da lice Zagreba ostane obilježeno agresivnim intervencijama devedesetih i ako želimo spasiti obraz Gradu, morali bismo restituirati barem najvažnije« (str. 310.).

U treće poglavlje, koje je autor naslovio *Interpretacija grada* (str. 373.-487.), uvršteni su tekstovi objavljeni od 1963. do 1998. godine. Njihov je predmet analiza odnosa staroga i novoga, te njihova sinteza koja je na primjeru Zagreba slaba i relativno neuspješna. Autor kritizira metodu pristupa starome i novome, jer se primjenjuje »zastarjela metoda za stare, a suvremena za nove gradske organizme« (str. 397.). Zato savjetuje cjelovito i plansko djelovanje, a ne stihijsko. Zalaže se i za izradu »urbanističkih planova razvitka starih gradova« (str. 397.) kojima bi se problemi rješavali na suvremen i cjelovit način. Isto tako autor kritizira i odnos prema novim intervencijama u izgled grada, koje se želi »ugurati« u samo središte grada dok, primjerice, Novi Zagreb, kao velik dio »hrvatske metropole«, ostaje zapostavljen i u njemu nema ni parka ni skulpture. I u ovom poglavlju autor se poziva na znanstvenost i stručnost kako bi se prekinula negativna tradicija u nas po kojoj je struka najčešće »služavka politike« (str. 453.) i političkih veza.

Beskompromisnost Ivančevićeve riječi kada je u pitanju grad Zagreb, njegov izgled i funkcionalnost, a koja je razvidna u svim sabranim tekstovima posvećenim Zagrebu, govori da je autor uvijek poštivao ovaj grad i sve sugrađane u njemu, a sve što je činio nastojao je raditi na stručan i općeprihvaćen način, pa se »osjeća pozvanim i odgovornim da u okviru svojih znanstvenih kompetencija djeluje kritički prosudbeno i praktički konstruktivno među sugrađanima« (str. 495.). Ivančević je s mnogo znanja, ali i strasti i ljubavi, istraživao brojne zagrebačke građevine, trgove, ulice i parkove, te s posebnom brigom nastojao ispraviti nanesene im nepravde, ili bar na njih ukazati.

Svaka primjedba ovoj knjizi bila bi neprimjerena, jer je ona ispunila svoju svrhu i jer govori sama za sebe i više nego dovoljno. Stoga ovo djelo, osim stručnjacima i studentima, toplo preporučujemo svakom građaninu Zagreba kojemu je stalo do grada u kojemu živi. No, nikako ne samo Zagrepčanima! Preporučujemo je i širem čitateljstvu, jer ova knjiga Radovana Ivančevića spada u domenu opće kulture.

Anđelina Svirčić

Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Zagreb, Hrvatska